

Hosszútávfutás

Két felvonásban Görgey Gáborral

Ilijana Mihajlova bolgár fordító 1994-ben beszélgetést készített Görgey Gáborral. A magnós felvételt frissiben levélinterjúban folytatják azzal a céllal, hogy a Szófiában hamarosan megjelenő hatszerzős magyar elbeszélés-válogatás – amelyben Görgey Gábor is szerepel – kíséző anyagaként teljes egészében közlétegyék. A Napút az első beszélgetés szerkesztett részleteiből (a kérdéseket kihagyva) válogat, a folytatást szerkesztve teljes egészében közli.

A kitelepítés nagyon mély nyomokat hagyott bennem. Most már, évtizedek után elmondhatom, hogy egyre kevésbé a megpróbáltatás és a megaláztatás maradt meg bennem, inkább egyre több pozitívum. Az élet legkeményebb oldalát ott ismerhettem meg, és ez megedzett testileg, de főleg lelkileg. Életre szóló tanulságra sikerült szert tennem azokban az években. Arról nem is beszélve, hogy olyan gazdag életanyagot tudtam összegyűjteni, hogy munkásságom egy részében ezt nagyon is jól hasznosíthattam. Egy regényciklus szól erről, nem is egy színdarabom. De nem a művek fontosak elsősorban, hanem az, amit a jellememben és az ellenálló képességemben létrehozott ez az időszak. Bosszúvágy nincs bennem, nemcsak privátim nincs, ezt képviseltem nem is egyszer nyilvánosan is, írásban is. Az más kérdés, hogy a gazembereket nem feltétlenül kell az élet legnaposabb oldalára tenni.

Szeretem az ellentéteket. Ezért ha valamit nagyon komolyan gondolok vagy nagyon érzelemdúsan akarok kifejezni, akkor – íróként – ellensúlyozni

szoktam iróniával vagy groteszkkal. Az a meggyőződésem, hogy egy olyanfajta társadalmi modellt, amelyet a *Komám-asszony, hol a stukkerban* próbáltam megfogalmazni, csak ezzel a groteszkkal lehet hatásosan kifejezni, mert különben nem tud élő modellé válni: vagy túlzottan komoly szociológiai tartalmat kap, vagy elmegy olyan irányba, amit a közönség nem szeret. Azt szerettem volna, hogy a közönségnek egy nagyon fontos mondanivalót már-már észrevétlenül sikerüljön átadni, hogy szinte nevetés, jó mulatság közben döbbenjen rá, tulajdonképpen róla van szó.

Legjobban talán drámát szeretek írni, mert dialógusban gondolkodni és dialógusban elmondani egy történetet kimondottan élvezetes. Maga a dialógusformálás folyamata írőilág igazi kaland. A regényben, különösen a nagyepikában, amibe belefogtam, az a varázslatos számomra, s ez viszonylag új felfedezés, hisz pályámnak mondhatnám a harmadik szakaszában kezdtem regényt írni, szóval ebben az az izgalmas és élvezetes, hogy tökéletesen felemészti az embert, igénybe veszi, nem engedi ki a kezéből, nem

engedi más műfajokhoz kirándulni, ami a versnél vagy a drámánál nem így van. Tehát olyan, mint egy nagyon intenzív szerelmi házasság, ahonnan nincs kilépés, de az embernek nincs is kedve kinn lenni belőle.

A vers az én kamarazeném. Ahogy a zeneszerzők is a legintimebb, legbensőségesebb mondanivalóikat a kamarazenében szokták megfogalmazni, én is így vagyok a verssel. Tulajdonképpen kevés verset írok... A lírát a legvégsőbb mondanivalóknak tartom fenn.

Nincsenek forradalmi elképzeléseim a színházról, azt szeretném, ha a jó értelemben vett hagyományos színház, mely évszázadok óta létezik, nívósan és jól működne. Az avantgárdot nagyra becsülöm, magam is írtam drámaírói korszakom első idejében abszurd darabokat, nem is tagadom meg ezeket, de igazából nem vagyok avantgárdhívő. Szerintem az avantgárdnak a dinamikáját, arcátlanságát, hangvételt bele kell építeni a jól megformált színdarabokba. Ez az én eszményem, és ezt csinálom egy ideje. Nem tagadtam meg az abszurd korszakomat, hanem mindazt, ami az abszurdból számomra használható, beleszivárogtattam az újabban írt drámáimba. Az én megálmodott színházam: hagyományos nézőtérrel, hagyományos színpaddal, lehetőleg függönnyel ellátott színház, ahol a közönség nagyon jól érzi magát.

Sosem volt vágyam, hogy rendező legyek, mégis lettem. Az eddigi legnagyobb sikerem a *Komámasszony, hol a stukker*, Magyarországon és az országhatáron túl 25-30 produkcióval. Ez a darab volt az, amelyik meghívott

erre a posztra. Eddig háromszor rendeztem meg: egyszer Németországban németül, teljesen ismeretlen öt színésszel, az volt az első rendezésem, egyszer Szegeden és egyszer a győri színházban. Mind a háromszor kicsit másként, de nem törekedtem feltétlenül arra, hogy másmilyen legyen. Annyi örömem tellett benne, hogy meg tudtam valósítani olyan részleteket, amelyeket a más rendezők által létrehozott produkciókban esetleg hiányoltam, vagy másként képzeltem el, ami nem jelenti azt, hogy ez így jó, épp csak kiegészítettem a magam elképzeléseit a valóságban is. Másrészt az volt nagyon jó élményem erről, hogy mind a három esetben a színészek szenvedélyesen szerettek velem dolgozni... És nagyon jó volt a munkahangulat. Ez majdnem olyan sokat jelentett számomra, mint az, hogy magának a darabnak sikere van. Talán valami kis érzékem van eszerint a rendezéshez is, s ez azt is jelenti, a drámaíró latens rendező is kell legyen, mert hiszen amikor az íróasztalnál a dialógusokat írja, akkor szituációkat kell elképzeljen, enélkül rossz a színdarab. Eljátszhatatlan vagy nehezen eljátszható... A szituációban kel életre a színdarab is, a színész is, és egy élő, eleven szituációban kap szárnyakat a rendező.

Nincs különösebben bajom a kritikával, annak ellenére, hogy igazán értő kritikát nagyon ritkán kaptam. De hát az ember ritkán van megelégedve azzal, amit írnak róla, még akkor is, ha jót írnak. Nem az a fontos, hogy dicsérjék, hanem az, hogy az embert megértsék. A dicsérő szó igazi megértés nélkül üresen kong, s nem tölt el igazán örömmel. Viszont előfordult már nálam az is, hogy egy kritika ha-

tására, mert meggyőzőnek éreztem s mert megértést tapasztaltam, megváltoztattam a darabról alkotott véleményemet, s még át is formáltam a darabot a hatására. Igaz, csak egyszer.

Életelvem a hosszútávfutás. Ez nem spekuláció eredménye, az életem tanított meg rá, hogy hosszútávfutónak kell lenni. Érteni kell ahhoz, hogy az ember ne hagyja abba, hogy ne adja át magát a sikertelenségnek vagy a sikertelenség látszatának, végig kell futni a távot, és eljön a pillanat, amikor az ember átszakítja a célszalagot.

– *Az 1994-ben készült interjúmban hosszútávfutónak vallotta magát. Milyennek látja a mai világot? Nem lett elege a hosszútávfutásból?*

– Ma még inkább megerősíthetem, hogy a hosszútávfutás életemnek alapelve. Ha nem lettem volna hosszútávfutó, nem várhattam volna ki és nem értem volna meg a szovjet birodalom összeomlását, ami életem egyik legnagyobb eseménye volt, s amiben mindig is hittem, a legreménytelenebb időkben is. Csak ki kellett várni. Ha nem lennék hosszútávfutó, nem fejezhettem volna be oly későn elkezdett fő művemem, ötkötetes nagyregényemet. *Az Utolsó jelentés Atlantiszról* megírására tíz évig készültem, 56 éves koromban láttam neki, és 12 évig írtam. Hosszútávfutó életemet dokumentálja, hogy a legfontosabb posztok 65. évemet betöltve találtak meg, a Magyar Televízió kulturális igazgatója voltam 1994–97-ben, kulturális miniszter 2002–2003-ban. Aki hosszú távra rendezi be az életét, annak több esélye van arra, hogy a sok rosszat elviselhetőbb arányban egyenlíti ki a jó. Ősöm, Görgey Artúr, az

1848–49-es szabadságharc fővezére, 99. életévében halt meg, mindvégig épen megőrizve értelmét. Ezt az életkort céloztam meg én is, lehetőleg nem agyalágyult állapotban.

– *Mi teszi boldoggá, és mitől idegenkedik?*

– Az tesz boldoggá, hogy lassan egész Európa európai lesz – szervezetenként. És az tesz boldogtalanná, hogy még mindig oly sokan nem európaiak – reflexeikben.

– *Min dolgozik újabban?*

– Az ötkötetes nagyregényem befejezése után azt gondoltam, ha most a fejemre esik egy téglá, akkor is megírtam a legfontosabbat. De természetesen változatlanul vannak terveim. Be akarom fejezni évekkal ezelőtt abba hagyott drámámat a hadvezér és tudós kémikus Görgey Artúrról. Régóta készülök egy regényre, csak a címe van meg eddig: *A kivégzés éjszakája*. Ritkán írok verset. Hosszú szünet után az elmúlt évben írtam és publikáltam egy csokorralalót. Most írok egy vígjátékot, a címe: *Nők*. És az elmúlt, 2006/2007-es színházi évadban két darabomat rendeztem: *Huzatos ház* című történelmi bohózatomat és *Bulvár* című komédiámat.

– *A bolgár Standart újságban megjelent interjújában azt vallja, hogy a művész „udvari íróként” való szereplése korlátozza a szellemi függetlenségét. Mi az, ami érdekében kész lehet az ember a kompromisszumokra?*

– Az „udvari író” meghatározás, királyság híján, a pártállamra vonatkozott annak idején. Én mindenkor független értelmiségi és független író maradtam, és, meg fog lepődni, én kulturális miniszterként is független voltam. A polgári baloldalon a helyem, de pártkötelezettség nélkül. Én a kulturális miniszterséget nem politikai, hanem szakmai feladatnak

tekintetem, s éppen a politikai függetlenségem miatt nagy volt a döntési szabadságom. Nem kacsingattam a következő választásra, és főként semmiképpen nem akartam miniszter maradni. Minél előbb írni akartam újra.

– Tizenhárom évvel ezelőtt megkérdeztem, hisz-e az újjászületésben. Akkor így válaszolt: „Abban az értelemben, mint a buddhisták, nem, de lehetségesnek tartom... Ha úgy értelmezzük az újjászületést, ahogy én fogom fel, vagyis hogy az energia nem vész el, az emberi matéria és szellem nyomot hagy – ilyen értelmezésben hiszek benne... Minden, ami egy teljes életet képez, amit az ember létrehozott életében értelmetlen lenne, ha nincs folytatása. Ha nem hinnék ebben, igen szomorú ember lennék, én viszont nem vagyok szomorú...” Van-e ma oka a szomorúságra?

– Most sem tudok többet mondani ennél a megfogalmazásnál. Én az írói hivatást úgy fogom fel, hogy az embernek, minél gazdagabb érzelmeket keltve az olvasóban, hiteles lenyomatot kell hagynia önmagáról és a világról, amiben élt. Az író nem feltétlenül történész és szociológus, de feltétlenül krónikás. És minél érzékletesebben meséli, hogy ott volt Waterloo-nál, a csata kellős közepén, annál jobb krónikás.

– Bulgária is csatlakozott az Európai Unióhoz. Ön szerint változtat-e ez a művészek helyzetén?

– Az Európai Unió Európa történetének egyik legnagyobb állomása. De természetesen nem tökéletes. Az

alkotóművészek helyzete úgy változik majd, mint a társadalomé. De a feladat ugyanaz: jót és jól kell írni.

– A rendszerváltás idején Magyarországon is, Bulgáriában is lanyhult a közönség érdeklődése a színházak iránt. Napjainkban, legalábbis nálunk, a színháztermek kezdenek újra megtelni. Milyen színdarabok csalogathatják vissza a nagyközönséget?

– Engem a „szakértők szűkebb köre” sosem érdekelt. A szakmai guruk ötvenként változtatják a véleményüket, az ízlésüket, új és új ügyeletes zseniket neveznek ki. Ez a „láthatatlan börze” komoly hatalom volt, még a pártállam idején is. Ma a médiavilág, a bulvársajtó háttérbe szorította a tojásfejű gurukat, ami persze nem nevezhető örömteli győzelemnek, hiszen nem a minőség győzött, hanem a nézettségi aranyborjú. Én mégsem vagyok pesszimista, mert a színházak tele vannak, a közönség éhes. A televízió sosem fogja tudni csillapítani a közönség éhségét az élő színház után.

– A könyvesboltok bővülő választéka ellenére az igazán értékes új műveket mintha lámpással kellene keresni. A mennyiség győz a minőség felett?

– Rengeteg a könyv, rengeteg a vacak; nem baj. A rendszerváltás után sokan azt jósolták, hogy vége a könyvnek. Most meg jó üzlet a könyv. De ha öt szakácskönyv és öt kommersz közé becsúszik egy-egy maradandó mű, akkor örüljünk ennek. Az a fontos, hogy az emberek ne felejtsek el olvasni. A többit meg elrendezi az idő.